

עקד. וקנניא וקפא. לא
יקרוז, למסק לקום יי
דלקא יקטול קהון:
כה. תתת משה לת עקא.
נאמר להון: א. וקליל יי. ית קל

עמד והתגנים והעם אל-יהרסו לעלת אל-יהוה פן-יפרץ-בם: ירד
משה אל-העם ויאמר אליהם: ירדבר אליהם את כל-

וחורין ומורדן אותו בשעת מעשה³⁰. ועלית אתה ואהרן עמך רשי
והכהנים, יכול³¹ אף הם עמך, ת"ל: ועלית אתה. אמור מעתה
אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו (והם מחיצה לעצמם,
משה נגש יותר מאהרן, ואהרן יור מן הכהנים³²) והעם כל עיקר
אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה'. פן יפרץ בם, אף על פי שהוא
נקוד חטף קמץ אינו ח מגורתי³³, כך דרך כל תיבה שנקודתה
מלאפוס כשהיא סמוכה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ.

כ (א) וידבר אליהם, אין אלהים אלא דיין³⁴ לפי³⁵ שיש
פרשיות בתורה שאם עשאו אדם מקבל שכר, ואם לאו אינו מקבל
30 מכלתא בודס פ"ד. 31 [מכלתא שם]. 32 יי שאין בודסין מה
שבמוטו. 33 ר"ל מן חרין הדי למכתב "יפרץ" הרי"ש בחולס (נקרא אל רשי
מלאפוס), רק בעבור רבבאן מלח "יפרץ" מוקף תסמך באורך חוקי ונקרא מוקף מלח
"בם", וא"כ שיהיה כדוכא אתה חשיבה. ונקרא מלח "יפרץ" בחשיפה בעבור השם
שהשם במלח "בם", וכיון שכן הוצרך לשנות החולס והיא נקודה גדולה לנקודה קטנה
היינו חטף קמץ כדי לקדומה בחשיפה, אבל באמת בענין פירוש המלה אין חילוק בין
"יפרץ" בחולס ובין "יפרץ" בחטף קמץ (באר רמב"ם). 34 מכלתא בודס פ"ד.
35 [דברי רש"י. לבאר כוונה המכלתא].

ידחק מישראל, כי עתידים הם לומר לך, ככלות השם לדבר עשרת ראביע
הדברים, דבר אתה עמנו ותשמעה (להלן כ טו). והגני משיב לך⁹¹ הארוך
על שאלתו, כי לא אמר לו שיהיה שם לא יראו אותו, אך שלא
יעברו הגבול, כי הם צריכים שיהיה שם הוא בשעת מעשה,
שישמעו ושישמרו נפשם⁹².
כ (ה) וירד משה אל העם ויאמר אליהם, ובהשלימו לומר להם,
ועלה הוא ואהרן לפנים מהגבול אל ההר, מיד דבר השם.
כ (א) וידבר אליהם, יש שאלות קשות בפרשה הזאת. אמרו
91 לגאון על התקשורת באהרן השנית. 92 נטף לגאון הקדמת יי
לחזקת בשעת מעשה, לחזקם בכך.

הוא, אמר השם למשה רד העד בעם (פסוק כא), ולא ידע מה ראביע
צורך שיעיד בהם והוא כבר העיד בהם, על כן אמר לא יוכל העם.
או אמר לו השם, לך רד כאשר צויתין, שתעיד בהם. כי השם
לבדו ידע, כי צריכין היו ישראל, שיעיד בהם פעם שנית.
כ (ד) וטעם ועלית, אתה לפנים מהגבול אל ההר.
כ (ה) וירד משה אל העם ויאמר אליהם, פירושו, שהעיד בהם
ובכהנים שלא יהרסו לראות. ולא הזכיר הכתוב ריעל משה
ואהרן, כי איננו צריך, כי אחר שאמר לו השם שיעלו, ידענו
שעלו. וכתוב אנכי עומד בין ה' וביניכם (דברים ה ה).

אתה ואהרן, אחר תשלום עשרת הדברות ופרשת משפטים ספורנו
כאמרו "ואל משה אמר, עלה אל ה' אתה ואהרן" וכו'. (להלן
כד א).
כ (ה) ויאמר אליהם, אזהרה זו עם העונש: "פן יהרסו... ונפל
ממנו דב" (פס' כא).
כ (א) וידבר אליהם, אחר העזת משה ואהרנו ודבר אליהם
אליהם כל אלה הדברות, כאמרו "את כל הדברים האלה דבר ה'
אל כל קהלכם בהר" (דברי ה יח).

כ (ה) ויאמר אליהם, ויאמר אליהם כך.

כ (ה) ויאמר אליהם, מצות הגבלה מעכשיו.

יהרסו לראות, אינן שולטים בעניניהם והיא להם פתוח פה לומר:
רצוננו לראות את מלכנו⁹⁵, אמר לו: יפה אמרת לך רד וגו',
כלומר אין אני מענישכם רק על העלייה⁹⁶, היינו דכתיב: אל
יהרסו לעלות. ואהרן עמך, תוך הגבול מעט, שהרי אתה עתיד
לפרש להם מלא יהיה לך ואילך. דבר אחר לך רד, שלא יאמרו
הכהנים והעם: הרי אהרן בכלל כל האזהרות כשאר העם, עכשיו
כשיראו אתה ואהרן עולים יאמרו שמונת לעלות בהר, לך רד
ואמור להם שלא נתן רשות רק לך ולאהרן.
כ (ה) ויאמר אליהם, שלא ניתן רשות רק לו ולאהרן⁹⁷.

כ (א) וידבר אליהם את כל הדברים האלה, כביכול כאדם
המסדר בלבו דברים כדי לאמרם לאחרים, כך וידבר בינו לבין
עצמו, ואח"כ לאמר לישראל: אנכי ה' אלהיך (פסוק ב) ושיה:
או ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם גו' (איוב כח
כו-כח) למדתך תורה דרך ארץ⁹⁸. אם תהיה בן תורה שלא תהא
רוחך גסה עליך לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותו בינך
לבין עצמך ב' או ג' פעמים. מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן
בבית הכנסת לקרוא בתורה ולא רצה לעלות, אמרו לו תלמידיו:
רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימים (דברים ל כ), ולמה
מנעת לעלות, אמר להם: העבודה לא נמנעת לעלות אלא לפי
שלא סדרתי הפרשה ביני לבין עצמי ב' או ג' פעמים, שאין אדם
רשאי לומר דבר לפני הצבור עד שיפשוט אותה בינו לבין עצמו
שתיים או שלש פעמים. את כל הדברים האלה, פרשי: מלמד
שאמר הקבי"ה את כל הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לו
לאדם לומר כן, אם כן מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך, מלמד
שחזר ופירש כל דבור ודבור בפני עצמו. פי א"כ שהקבי"ה אמר
כל עשרת הדברות, מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך, כלומר מפני
מה נשנו, ומשני: מלמד שחזר ופי' על כל דבור וכו'. פירושו:
בתחלה אמר הקבי"ה בבת אחת ובדבור אחד ולא הכיננו
ישראל, ומה שנשנו, מלמד שחזר המפרש ופי' כל דבור ודבור
בפני עצמו כדי שיביטם ישראל אנכי ולא יהיה לך חזר ופי'
הקבי"ה ולא היה להם יכולת לסבול ולשמע מפיו יותר, כדי:
דבר אתה עמנו ותשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות (להלן
פסוק טו). וכן אמרו רבותינו⁹⁹: אנכי ולא יהיה לך, מפני הגבורה
שמענו, ובא משה וחזר ופי' משם ואילך כל דבור ודבור בפני
עצמו. ונראין הדברים, שהרי מליצת דברות אנכי ולא יהיה לך
משמע כאדם המדבר על עצמו, והשאר כאדם המדבר על אחרים,
כדכתיב: לא תשא את שם ה' אלהיך (להלן פסוק ו), ולא כתיב:
את שמי, כי ששת ימים עשה ה' (שם י), ולא כתיב עשיתי וכן
השאר. ומה שפרשי מלמד שחזר ופי' קאי אהקבי"ה וקאי
אמשה, פי' כל אחד ואחד חזר ופירש חלקו מהדברות כמו
שפירשתי¹⁰⁰.

95 [מכלתא בודס פ"ב]. 96 אבל על הראיה לא יעשו. וכן ברש"ם.
97 [לפי הירב' אהר' שבסוף כ"ד]. 98 ונחמטא יתרו כ"ד. 99 מסת כ"ד א.
100 [ראה תורה שלמה כרך טז מלאים ג' ד].

2

רשי

עליהם פורענות³⁶. יכול אף עשרת הדברות כן. ת"ל: וידבר אלזים, דיין ליפרע³⁴. את כל הדברים האלה, מלמד³⁴ שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר

36 פי שלא בעידן ריחא, אבל בעידן ריחא אין שום מצוה שאין מנציחין עליה (א"ס). לענין שיש מצות שאם יקיימם יבא שכר אפילו כעולם הזה, אבל לענין עונש לא מצוה כן. ע"כ אמר האם יעבור לא יבא פורענות כעשהו אבל עונשו תהיה לעולם

כן, אם כן מה ת"ל עוד: אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו³⁷. לאמר, מלמד שהיו עתים על הן הן ועל לאו לאו³⁴.

הבא ששם עולם הנגזל, אבל אלו עשרת הדברות דין הוא יהבך ליפרע אפילו בעתה (דברי רוד). 37 [ראה חוקתין].

ראביע הארוך

רבים⁹³ כי השנים הדברים לבדם אמר השם. ועדותם, שכתוב בדבור ראשון, אנכי ה' אלהיך (פסוק ב), ובשניה, כי אנכי ה' אלהיך אל קנא (פסוק ד), ובשלישי כתוב את שם ה' אלהיך (פסוק ו)⁹⁴, גם את אשר ישא את שמו לשוא (שם), ולא אמר שמי, וברביעי כי ששת ימים עשה ה' וגו' על כן בודך ה' (פסוק י) ובחמישי אמר אשר ה' אלהיך נתן לך (פסוק יא). ריש לשאול, איך יספור דבור אנכי בעשרת הדברים, כי הוא הקצוץ⁹⁵, והנה איננו מצות עשה, ולא מצות לא תעשה, ושאלות קשות מאלה. והנה אנתנו קראנו זו הפרשה, שהיא פרשת וישמע יתרו, ראשונה, ופרשת ואתחנן שניה. והנה ראינו, כי מתחלת אנכי ועד סוף, את אשר ישא את שמו לשוא (פסוק ו), אין שני בין שתי הפרשיות⁹⁶. ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים, שני בכל מקום. בראשונה זכור (פסוק ז), ובשנית שמד (דברי ה' יא), גם שם באחרונה תוספת כאשר צוך ה' אלהיך (שם שם טו). בראשונה ובהמתך (פסוק ט), ובשניה תוספת ושורך וחמורך (דברי ה' יג). והקשה מכל אלה, כי בראשונה כתוב טעם שבת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ואמר עוד, על כן בוך ה' את יום השבת (פסוק י). ואלה הפסוקים אינם כתובים בשנית, רק טעם אחר, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ואמר באחרונה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברי ה' יד). בראשונה כתוב שכר כבוד אב ואם, שהוא למען יאריכון ימך (פסוק יא), וכן בשני, רק הוסיף ולמען ייטב לך (דברי ה' טו). גם הוסיף בכבוד אב ואם, כאשר צוך ה' אלהיך (שם). בראשונה כתוב לא תרצה, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה (דברי ה' טז). כתוב לא תרצה, ולא תנאף, ולא תגנוב, ולא תענה (דברי ה' טז). בראשונה כתוב עד שקר (פסוק יז), ובשנית עד שוא (דברי ה' טז). בראשונה כתוב לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך (פסוק יג). ובשנית ולא תחמד אשת רעך, ולא תתאוה בית רעך (דברי ה' יז). בראשונה אין כתוב שדהו, ובשנית כתוב שדהו (שם). בראשונה עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו, ובשנית שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו⁹⁸. בראשונה כתוב וידבר אלזים את כל הדברים האלה לאמר, ובשנית את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דברי ה' יח). וכאשר חפשנו בדברי חז"ל מה אמרו על ככה, מצאנו שאמרו זכור ושמו בדבור אחד נאמרו⁹⁹. והה' דבור קשה מכל הקושיות שהוא לנו כאשר אפשר. חלילה לה' חלילה, שאומר שלא דברו נכונה, כי דעתנו נקלה כנגד דעתם. רק אנשי דורינו יחשבו כי דבריהם כמשמעם, ואיננו בן, כאשר אפשר בסוף אחר שאזכיר הקושיות. ובאחרונה אפשר הדרך הישרה להסיר כל הקושיות והשאלות שבפי' הזאת, ולא יתכן שיאמר זכור ושמו בבת אחת רק במעשה נס. והנה נודה, כי גם

כאן יש לשאול, למה לא נכתב בראשונה זכור ושמו, וגם כן בשנית, והנה מה נעשה באותם הפסוקים¹, אם נאמרו בבת אחת, כמו זכור ושמו, ולמה לא הזכירו זה חז"ל, כי יותר יש לתמה, איך נאמרו במעשה נס פסוקים רבים בבת אחת ואין טעמם שיה, כמו שתי מלות שטעמם אחד ושהו שתהיינה נאמרות בבת אחת², ואיך יאמר השם, כאשר צוך ה' אלהיך (דברי ה' טו). ועוד, מן צוה לפני זה המעמד על כבוד אב ואם³, והנה אין כתיב בראשונה למען ייטב לך, אם כן אמר זה ולא אמר זה. ואיך יאמר לא תנאף בדין, וגם לא תחמד בית רעך (פסוק יג), ובשנית ולא תחמד אשת רעך (דברי ה' טו). ועוד, איך יאמר עבדו ואמתו ואחר כן שורו וחמורו⁴, ויאמר בבת אחת הפך הדבר. ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים⁵. והקשה מכל מה שהזכרתי, כי כל פלא שנעשה על יד משה יש למקצתו דמיון, המשכיל יבין. והנה זה הדבר הפלא ופלא, שהשם דבר זכור ושמו בבת אחת, והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותיות והמופתים שנכתבו. ואם אמרנו אין דיבור השם כדיבור כל אדם. הנה איך הבינו ישראל דיבור השם, כי האדם אם ישמע זכור ושמו בבת אחת לא יבין לא זה ולא זה, ואפילו מלה אחת כמו זכור, אם לא ישמע הדין לפני הכיף הורייש לא יבין מה דבר המדבר. והנה ידענו כי הרגשת העין נכבדת מהרגשת האזן, כי ידענו בראיות גמורות כי רגע הראות הברק לעין הוא רגע הרעם⁶, רק העין ראתה מרחוק⁷, והאזן מביא הקול אל האזן, והליכתו לאט ולא יגיע אל האזן רק אחר עבוד הרגע⁸. והאותיות שהאדם מדבר בהם, דמותם נכתב באזן על דרך מצאם מהחמשה מקומות¹¹, ולא על דרך המכתב שהוא ביד בן אדם, והנה (כל) [קול]¹² אות הדין נכנס באזן קודם כיף ויזו וייש. הנה, אם נאמר פלא היה, שאמר זכור ושמו בבת אחת, איך השמע האזן, ואם נאמר, גם פלא היה שתשמע האזן שתי מלות בבת אחת, שלא כמנהגה לשמוע שתי אותיות, למה לא הזכירו זה חכמים ז"ל, שהוא כבוד מן הדבור בבת אחת. ומה נעשה בקושיות הנשארות משני הפסוקים שאין טעמם אחד כמו זכור ושמו, והכתוב בשניה ולא בראשונה, גם איך נתקן לא תחמד בית רעך, עם ולא תחמד אשת רעך, גם הפסוקים¹³, ולא אוכל לפרש לך כל אלה עד שאפרש לך מוסר¹⁴ דרך לשון הקדש. והשם הוא עדי, וידוע סודי, כי לולי שהוצרכתי לפרש אלה הקושיות, הייתי מחריש, ולפני שאפרש אתקן דברי חז"ל.

אמר אברהם המחבר. משפט אנשי לשון הקדש פעם יכארו דבורם באר היטיב, ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות. שיוכל השומע להבין טעמם. ודע, כי המלות הם כגופות, והטעמים הם כנשמות, והגוף לנשמה, הוא כמו כלי, על כן משפט כל החכמים אפשר לומר כן כעל זה מלים שוח כעטם, אבל לא כן בשאר השתיים. 3 על עטמו בנין שלישי. 4 [ראה רשי' דברים טם ע"ס סטודרין ט כ שבמרה נצטור על כבוד אב]. 5 ראה לעיל הע' 98. 6 [ראה רמב"ן פסוק ז וכו' ע"ס 88]. 7 יבין להבין את הנה מן הדבר הטבעי. 8 נעשו בבת אחת. 9 במהירות מאוד. 10 במהירות הקול. 11 מצאנו האותיות (ראה לעיל ג טו). 12 ע"ס כ"י רינה 25. 13 ראה לעיל הע' 98. 14 כ"י ט"ס: מוסר לדרך לשון הקדש. ליסודי יסודות מקובלים, מן יסו - למד.

93 [כן איתא בספח כ"א. מטיקא רבוי פכ"ד. שהשיר א כ ועוד. וראה רמב"ן להלן פסוק ו]. 94 עבד לנף שלישי. 95 מצוה את הדברים הבאים. 96 מלבד פסוק ג' - בראשונים: וכל המונה בשנים כל המונה. 97 וכל המונה. למען יוח עבדך והמתך כמתך. 98 צ"ע בכוונתו, כי גם בראשונים הם באותיות קודמים עבדו ואמתו לשורו וחמורו [ודעה י"ל מלישעו. דברים המהירים בפרש אבן עזרא. בית המדרש החדש שנת כ (תרצ"א) עמ' 242]. 99 מכללת מחדש פ"ו, שבמנה כ ב. 100 כלומר בשאר השתיים. 2 בדבור ושמו עד

ב הדברים האלה לאמר:

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך

פחגמא האלין למימר
ב. אָנא ה' אלהיך
דאפיקסך.

רס"ג כ (ב) על פני זולתי.

רשבים כ (ב) לא יהיה לך וגו', שאני לבד הוצאתיך.

רמבין כ (ב-ג) אנכי ה' אלהיך. הדבור הזה מצות עשה⁷³, אמר אנכי ה' יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' והוא אלהים להם, כלומר הווה קרמון⁷⁴, מאתו היה הכל בחפץ⁷⁵ ויכולת, והוא אלהים להם שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי הוצאתם⁷⁶ משם תורה על המציאות⁷⁷ ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החדוש כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת היכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר בעבור תדע כי אין כמוני

73 וכ"כ רבו בהשגחה לספר המצוות של הרמב"ם ל"ת ה, וכדעת הרמב"ם שם עשה א. וראה בהשגחה רבו שם שמיישב שיטת הבה"ג שאינה מצות עשה. 74 ע"פ כ"י א-ג ודומם ליטבון (ובס"ס: הוה וקדמון). ובכ"י ב: הוה קדמון. ור' יצחק אברבנאל (ראש אמנה, ז) מביא לשון רבינו: הוהה הקדמון אשר וכי. 75 חפץ במעשהו, ואינו מוכרח ולא צריך ולא מוטבע. 76 הוצאתו אוחם. 77 מתייב המציאות והוא ה' יתעלה.

חזקוני

(ב) אנכי ה' אלהיך, אמר רבי לר"י נראה להם הקב"ה לישראל כמו איקותין שיש לה פנים לכל צד ואלף בני אדם מביטים בה והיא מבטת בכלן. כך הקב"ה כשהיה מדבר כל אחד ואחד מישראל אומר עמי הוא מדבר. אנכי² ה' אלהיכם אין כתיב, אלא "אלהיך", למה לפי שהיה מדבר עם כל אחד ואחד כסדר שהם עומדים סביב ההר, כדכתיב: והגבלת את העם סביב לאמר (לעיל יט יב), ואל תתמה, שהרי המן כל אחד היה טועמו לפי כחו, ומה המן כך, הדבור על אחת כמה וכמה. ה' אלהיך, כבר פרשתי בפרשת בראשית³. אנכי ה' אלהיך, זהו דבור ראשון, אנכי מצוה עליך שתחזיקני ארון שלך לפי שהוצאתיך מארץ מצרים, ויש לי עליכם דין אדנות. מבית עבדים, וטוב לך לעבוד אותי מעבוד אותם עבדים. אשר הוצאתיך, היה יכול לומר אשר עשיתך או אשר בראתיך, וכן כמה הרכה חסדים שעושה עם בריותיו לומר שיש להקב"ה דין עלינו לקבל מצותיו, אלא אם היה אומר כן היו יכולין להשיב: הלא עשית כן לכל שאר אומות, ולמה תטיל עלינו בשביל כך עול תורתך, לפיכך שם לפניכם מה שלא עשה כן לאומה אחרת⁴. לא יהיה לך, אל תאמר אעבוד לך ולהם, שהרי אני לבדי הוצאתיך, ועוד כי אין אתה צריך להם כי הם הכל וריק יצורו. אלהים אחרים, שאחרים קוראים אותם אלהים. למה נקרא שמם אלהים, ר' יוסי אומר⁵ שלא יהא פתחון פה לאומות לומר לא נקראו אלהים, שאילו נקראו אלהים היה בהם צורך. אחרים, רבי אליעזר אומר⁶ לפי שהם אחרים בכל יום⁷, שאם היה של זהב ונצרך עושהו של כסף, של כסף עושהו של נחשת, של נחשת עושהו של ברזל, של ברזל עושהו של עץ, לכך נקראו אלהים אחרים. לא יהיה לך אלהים אחרים, שורה של אחרים. על פני, כלומר לא יהיה ארון אחר במקומי, דוגמא: על פני כן השנואה הבכור (דברים כא טז), ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן (במדבר ג ד). ד"א אם תקבלוהו עליך לארון תדע שיהיה על פני ועל אפי, דוגמא: חמט ושוד ישמע בה על פני (ירמיה וז), אם לא אל פניך יברכך (איוב ב ה).

1 תחומא (בוכר) יו. 2 תחומא שם בשם ר' יוסי בר חנינא. 3 בראשית א א. 4 בכור שור. 5 מכלתא בחורש פ"ו. 6 מכלתא שם. 7 במכלתא: שהם מחדשים להם אלהות בכל יום.

(כ) אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדאי³⁸ היא ההוצאה שתהיו משועבדים ל³⁹. ד"א⁴⁰ לפי שנגלה בים כגבור מלחמה, ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר: ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (להלן כד י), זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעצם השמים (שם), משגאלו, הואיל ואני משתנה במראות, אל תאמרו שתי רשויות הן, אנכי הוא אשר הוצאתיך

38 [מכלתא דרשב"י]. 39 העיקר המכון הוא: שאנכי ה' אלהיך ותהיה משועבד לי, נתן טעם על זה כשביל שהוצאתיך כדאי הוא, פירוש ובלאו הכי יש הרבה עניני שאני אלהיך אלא דבר זה לחוד כדאי (דברי רוד). 40 מכלתא בחורש פ"ה.

מי שיכבדם הוא מכבד את השם. והנה משה פירש ואמר כבוד או אביך ואת אמך, ואמר, כאשר צוך ה' אלהיך (דברי ה טו), כ השכר הוא על מצות עשה, והעונש על מצות לא תעשה, כאשר אפרש בפ' לא תאכלנו (שם יב כה)⁴². והנה אמר משו שאתה חייב לכבד האבות למען יאריכון ימך. וזה החיוב הה בשקול הדעת, גם בעבור שצוה השם שתכבדם יהיה לך עוד שכ טוב, והוא למען ייטב לך (שם ה טו), בעבור ששמעת בקול השג והנה דברי משה כאשר מפורש בדברי רבקה⁴³. וכבר אמרתי⁴⁴ כי אבני שהם ואבני שהם שוה הוא, ג"כ לא תנאף ולא תנא ושוא ושקר⁴⁵ בני אב אחד הם, גם תחמוד ותתאה מבטן אה יצאו⁴⁶. והשם אמר לא תחמד בית רעך, כי אנשי השכל יקנו ב"ו ואחר כן אשה, ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדה וככה הם סדורים בפרשה הזאת. ומשה סדרם על דרך אחרת, הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואחר כך בית, וכנגד הב והשדה הקדים שור וחמור⁴⁷ שיחרוש בהם ואח"כ עבד ואמה וכלל באחרונה וכל אשר לרעך כאשר כלל השם. ובעבור, בדברי משה דברי השם מעורבין, על כן כתוב את הדברים (דן ה יח), ולא כל הדברים כאשר כתוב בראשונה⁴⁹.

(ב) מספר עשרת הדברים על דעת כל המפרשים שהרא הוא דבור אנכי והשני לא יהיה לך, ואני אגלה לך דעתי בפר ואתחנן⁵³. ואלה הדברים כולם לאיין, חרץ מהדבור הרא

(כ) אנכי³⁸, לבדי, הוא ה', הנותן מציאות³⁹, הקדמון, הו אצלך בקבלה ובמופת. אלהיך, ומקיים אני מה שקבלת להיות אלהיך, בלתי אמצעי, ולכן לי לבדי תתפלל ואוהי תע בלתי שום אמצעי. אשר הוצאתיך מארץ מצרים, בפע מתנגדות לפעולות כל אמצעיים, שהם הטבע והמערכת⁴⁰

38 "אנכי" - שום אמצעי" - ככמה כ"י: אנכי ה' אלהיך. "אני הנותן מציאות, [אלהיך] הקדמון הנודע אצלך בקבלה ובמופת. כי אמנם הכרחי יש איה נמצא ואם לא כן ילך הדבר אל בלתי תכלית. 39 לכן קרי' ה' - הנותן והו הנבראים (אברבנאל). 40 כי ביציאת מצרים ראתי שהוא שינה מערכות בפעולות מתנגדות לחוקי הטבע ומערכת הטכנים (ראב"ע ורמב"ן). שלוח דברי השירה: "זה אלי ואנוהו גו'.

תורה שבועל פה

[י] וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, ושיה או ראה ויספרה הכינה וגם הקרה (ט) ואחרי כן ויאמר לאדם. למדך התורה שאם תהיה בן תורה לא תהא רחוק גסה לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותה בינך ובין עצמך שנים שלשה פעמים. מעשה ברבי עקיבא שקראו תהו ברבים לקרות בסיה בצבור ולא רצה לעלות. אמרו לו תלמידיו, רבינו, לא כך למדתנו, כי תהא היך ואורך ימך (ט). ולמה נמנעת מלעלות. אמר להן, העבודה לא נמנעתי לקרות. אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שנים שלשה פעמים. שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הצבור, עד שיפשוט אותו ב' ג' פעמים בינו לבין עצמו. שכן מצונו בהקביה שהא נתן מענה לשון לכל תבריות התורה גלויה לפני כסוכב אחד, וכשבא ליתן אותה לישראל, כתיב בו אז ראה ויספרה תכינה וגם הקרה אחרי כן ויאמר לאדם וגו' וכן כתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה בינו לבין עצמו ואחרי כן לאמר.

(ונחמא יתרו טו)

[טו] וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, מכאן שאין הקביה עושה דבר עד שמסתכל בפמליא שלמעלה כי תהא ובית דינו. (ילקוט גר השכלים כח"י)

[י] וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, כי ה' יתן חכמה י. אתה מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה היו מבקשים לשמוע הדברות מפיו הקביה. איר פנחס וזכר בן חמא שני דברים שאלו ישראל מן הקביה לראות דמותו ולשמוע מפיו הדברות כמישי (י) ישקני מנשיקות פיו. איר פנחס הזכר בן חמא שומעין לשוטה מה שהא מבקש. אלא שהיה צפוי וגלוי לפני הקביה שעתידין ישראל אחר מ' יום לעשות העגל, אמר הקביה אם איני שומע להם עתידין הם לומר לא תבענו ביד משה אלא שיראנו הקביה דמותו וידבר עמנו. אמר הקביה שלא יתא להם פתחון פה לומר שמפני שלא שמענו מפיו ולא ראינו דמותו למיכך עשינו לנו אלוהים, אלא מה אעשה תריגי מראה להם דמותי ומדבר עמם פה אל פה כדא וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, ה' כי ה' יתן חכמה ויתן אל משה וי' מפיו דעת ותבונה, שנתנה להם תורה מפיו של הקביה. (שמות רבה פ"א ג)

[י] לאמר, מלמד שהיו אומרים על הן הן ועל לאו לאו, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, על הן הן ועל לאו הן.

(מכילתא)

ט) איוב כה. כו. ט' דברים ל. כ. י' משלי ג. ה. י' שהיה א. ב.

[י] שמיר פ"ג—א. וראה בני שכמר היא הן המט. ושכלי הלקס עין תמלה סי' מ"ב. ובכתי גר השכלים (תורן דבריו תרגום מערבית) מוסף ביאור על מאמר הגיל מכאן נדע שיש לדבר מציאות בעיון, בשכל, במלים ובכתב. ותיב אדם לשמור הישב מה שישמע, ויהיה הישב במה שיזכר, ויהיה הישב במה שידבר ושיאמין בשלישות במה שיחשוב ואחרי יכתוב וראה ה' ר' : ויש גם מעין קריאה בספר תורה : ואסור למקרי בספרא דאורייתא בר זה בלתידי וכלא צייתון ושחקון בגין וישמעון מלין פפושית כאלו קבילו לה והיא שעתא פטורא דסיני ומאן קרא באורייתא ליהי זה קיים עליה ושחקון ולא ישמעון בר דבור זה בלתידי ולא תרין דבורין כ' כולא שחקין וזה קארי וכתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר איהו לעילא וכל עמא לתתא וכתוב ויהי צבנו בהתחית וזה וכתוב ומשה עלה אל האלוהים. וראה בשיע איהו סי' קצ"ג. ותוספתא מגלה סי' ג. [ט] ראה לקמן אות של ע"א. ואולי גם תודש שלמינו נסמך על זה וצ"ל. [ט] ראה לעיל סי' קל"ה. ובשמיר סכ"ה—ג : וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר בשכסית של מלכים נהג הקביה עם ישראל שגאמר אתי מלכון כלה. למה כן בזכות שאמר געשה ושמע, ע"כ ברזי : המודש הזה אין לו ביאור. הישה תואר מניה כ' : לא בשכסית של מלכים כ' והיך וישב משה, והיך כי לאמר משמע בכי' לאמר לאויות והוא בשביל שאמר געשה ושמע דבר הקביה בעצמו עמהם והו' היא הכוונה של לאמר. ויען דיקשה הלא אין זה טכסית של מלכים לומר בעצמם אל העם ע"י מביא שבזכות געשה ושמע וכו' לה. והנה עצם תרעין מוצא לקמן אות נה מדברי מלך. כן יש להיך לזה מלשון הפס"ד פכ"א מלך בשך הם כ' יצא למלחמה ויצא בגיטות כ' אבל הקביה אינו כן כ' וכשירד הקביה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירד עמו מיכאל כ'. והיינו לא בשכסית של מלכים כ' כונתה יס"ה. אמנם קשה להביא כן, ובדקתי בשני כתובי של שמיר ובשניהם תגרסא כפן למצינו. ומסתבר יותר כמיש תרד"ל : נראה שיעיק המאמר הזה כפן והיה כתוב לפנינו במסיקתו או במיא לכן השמיטה המוסרים. וראה לעיל אות טו. [י] במכורשביי : מה חיל לאמר, מלמד שהיה אומר להן על כל דיבור ודיבור על לאו לאו ועל הן הן. ובמי תרע"ב כאן : לאמר, מלמד שהיו עומין על הן הן ועל לאו לאו, פי' שאין לפרש לאמר הכתוב כאן

5

תורה שבעל פה

[יב] וידבר אלהים את כל הדברים הללו לאמר, איר יצחק מה שהנביאים עשו להתנבאות בכל דור דוד קבלו מהר סיני, משה אומר להם לישראל ה' כי את אשר פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה היום, עמנו עומד היום אין כתיב כאן אלא היום, אלו הנשמות העתידות להתבראות שאין ממש שלא נאמרה בהם עמידה, אע"פ שלבנותה שעה כל אחד ואחד קבל את וכת"א (א) משא דבר ה' אל ישראל ביד בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי, היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה לא נתנה לו רשות להתנבאות, וכן ישעיה מעת היותה שם אני, אמר ישעיה מיהו תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה (אלא ג) ועתה ה' אלהים שלחני ורחוץ, לא ניתן לו רשות להתנבאות, ולא כל בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא את העומדים בכל דור דוד כל אירא קבלו מסיני. (שמות רבה ס"ה—ה)

[יג] את כל הדברים האלה, בשעה הקביה בסיני ליתן תורה לישראל למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים אפילו מה שהתלמיד שואל לרב אמר למשה אותה שעה. (שמות רבה ס"ה—ה)

ממית ומחיה בבת אחת. מכה ורופא בבת אחת. וכו', וכן דבור זכור את יום השבת לקדשו ואומר וביום השבת שני כבשים בני שנה (ס), דבור (ע) ערות אשת אחיך לא תגלה, כי ישבו אחים יחדיו (ס) כולן אמרן בבת אחת. הוי וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. (שמירי סכ"ה—ג)

[יא] וידבר אלהים את כל הדברים, פתח ודרש (ר' אלעזר בן עזריה) דברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד (ש) וכו' בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שירשבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה. הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה תלמוד לומר נתנו מרועה אחד, כולם אל אחד נתנו (אין לך מבני מחלוקת מביא ראייה מתורת אלוה אתר אלא מתורת אלהינו), פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים, אף אתה עשה אונך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרים ואת דברי מתירים, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירים, (שכולן מתבררין לך באיזה מהן הלכה ברורה שאע"פ שנראין כמו חולקין, חזרין ונמנין וגומרין ומסכימין בסוף כדכתיב את זה בסופה). (תגיבה ב:)

(ס) במדבר כה, ט. (ע) ויקרא יח, טו. (ס) דברים כה, ה. (ש) קהלת יב, יא. (ח) דברים כה, יד. א. א. (ב) ישעיה מה, טו. ג. שם, שם.

[יא] ראה בתוי"ש לעיל שמות ס"ב—עו. בביאור. במדבר פ"ד—ד. ובפס"ד סכ"א: דבר אחר פנים במנין ר' תנחום ברי תנאי אילו ניתנה תורה חתוכה לא היתה עמידת רגל למורה שירה, שאם טמא יש מטהר בו ואם טהור יש מטהרין כיוצא בו. אמר ר' ינאי תורה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה ניתנה לו ארבע פנים טהור וארבעים ותשע פנים טמא, מנין ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב, ד). אמר לו האין עבדא דתורה ההלכה. אמר לו רבו המטמאין טמא, רבו המטהרין טהור. אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן תלמיד דרבי לר' עקיבא והיה יודע לדרוש את התורה בארבעים ותשע פנים טהור שלא מאותו הטעם. אמרין ההוא: מן טורא דסיני (תלמיד קטן מן אותן שעמדו בהר סיני). ובמאיר עין: כלומר שאם היתה ניתנה קצובה והיתה חתוכה דוגמתה בויקרא רבה ריש פ"ד שסנהדרין גדולה יושבת וחוחכת דיניהם של ישראל) ושלא לדרוש קרא כדכתיב לא היתה עמידת רגל למורה להורות. אבל כיון שלא ניתנה חתוכה יש לו מקום למטמאין טמא יש מטמאין כיוצא בו ואם טהור יש מטהרין כיוצא בו. ולשון רש"י בכתובות נו. כי מליגא אהו בדין או באיסור והיתר, כל חד אמר הכי מסתבר טעמא, אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דיקיה קאמרי טעמא להתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בענינא אהו למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, ומנין דשייך האי טעמא וזמנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתחבר הדברים בשני מועט, עכ"ל רש"י. וראה ירוש' סנהדרין פ"ד ה"ב ומדרש תהלים פ"ב. [יב] תנחומא יתרו: יא. שה"ש הוצאת גרינהוט פ"א—ג. [יג] ירושלמי. פאה פ"ב, ויקירי תהלים פ"ב. קהיר פ"א ופ"ה. ופעם אחת לעיל אות יב. שאפילו הנשמות העתידות להתבראות כל אחד ואחד קבל את חלקו בסיני. וראה זה: יא.

ינתן בן עמיא

אונקלוס

באמרי יתנה אליהו אשר

באמרי יתנה אליהו אשר

באמרי יתנה אליהו אשר... ונתן בן עמיא... ונתן בן עמיא... ונתן בן עמיא...

תורה שבעל פה

מימי שנאמר (ט) עמד וימחד ארץ ראש גוים... וידבר אלהים (תמונה יתר ט)

[כ] וידבר אלהים... אנכי אמר

בשם רבי יוחנן למלך שהיה עומד על פתח פלטיין שלה [כיון שראוהו עמוק]

אמר עמי הוא עמוק (כיון שראוהו עמוק)

איתו אחוה ביד בנו אמרו עם בנו

כך היה הקביה בשעמד ומכרכר עליו

שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים לאמר מיכאל אמר עמי הוא עמוק

אמר עמי הוא עמוק כיון שאמר את עם בנו הוא עמוק ותורה הוא נתן

מפי

[כא] אנכי... לא תחמוד מפני

באמרו עשרת הדברות בתחלת התנ

[יה] לאמר, בא ואמר אליהם והשיבו דבריהם. ומנין שהיה משה משיב דברים לפני הגבורה. שנאמר וישב משה את דברי העם אל ה' ומה היו דברי העם: כל אשר דבר ה' נעשה תשמע. ומנין שהודה המקום לדבריהם. שנאמר (ט) ויאמר ה' אלי חטיבו כל אשר דברו. (מכילתא)

[טז] וידבר אלהים, ילמדנו רבינו כמה דברים שכרן לעולם תבא. כך שנו רבותינו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. אלו הן: כבוד אב ואם. וגמילות חסדים. תבואת שלום בין אדם לחברו. ותלמוד תורה כבוד כולם. ראה כמה תביבה התורה שבשבילת נברא העולם, וכן הוא אמר (ז) ואשים דברי במיד ובצל ידי כסיתוך לגטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה. אתה מוצא כשבקש הקביה ליתן את התורה לישראל ותחזיר על כל האומות ולא קבלות בקש לתחזיר העולם למדידת

(ט) דברים ה' כה (ז) ישעיה בא. סו. (ט) תבוק ג. ו.

לאמר לישראל שהיו לישראל היה מדבר כדקיימא לן אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוה והם לאמור להם תורה שבעל פה שהיו לא לישראל באמרה תורה שבעל פה אלא למשה באמרה לך שהיו לישראל עוגין להקביה על הן הן ועל לאו לאו כדפרשיתן, ע"כ ולפי שנתבאר במילואים שיש בעגין זה וליה לאמר לישראל. [יח] לעיל אתו. [יט] אולי זה נסמך על המלה: לאמר, כדפרש' והשיבו את דבריהם עם שאמרו נעשה ונשמע. בבתיי מושב וקעים: בזה הפסוק יש כ"ה אותיות ודי תבין של בראשית וכן ביהא שמה רבא. מכאן אמרו כל העונה הוא שמה רבא בכל כונו נעשה שותף לך בראשית. וכאלו שמע עשרת הדברות מפי הקביה בטיני. לכן אין לומר ולעלמי בריו האיך הראה יתן של כ"ה אותיות. כדוד וקעים: אמר ח"ר אכשלוד שיש במדרש כל העונה אמן הוא שמה רבא מפי הקביה שותף למעשה בראשית. וכמו ששמע ירד הדברות מפי הגבורה. ופוק חזי בענייה קרית וכ"ה אותיות. והבא גמי בפסוק ראשון של בראשית. וכן בפסוק זה שהוא תחלת הדברות. וכלי ולעלמי האיך איתא כיס אותיות. וצריך לומר ולעלמי בלא האיך שמתחית עולות ק"ה. לומר שצריך ובפי הריבא: יש לומר ולעלמי קלמא או ולעלמי קלמא בלא ירד כי כן הוא בדגיא. האמנם שפ' צבור מסודר שפין למחוק היתר של ולעלמי, כי היבט שמה ומלכותיה וכיוצא בזה הוסיף ירד לא המגן השבוען וזלתי הוסיף של ולעלמי, כי בפי הוסיף לרשי: מפני מה תקנו עוקמים תבנות. לא המגן שמה רבא מבוד וכי ה' היבנות כבוד ב' פסוקים שכל אחד ואחד יש שבע היבנות ושפוק ובעניותה. ואלו הן ריש דבריהם בראשית ברא. וריש דאורייתא וידבר אלהים את כל הדברים ואלו לך שאם ישראל לא קיבלו את התורה לא נתקיים העולם שכן פנינו שהתנה הקביה עם מעשה בראש יראה ושקטה. תחלה יראה ולבסוף שקטה. וכתיב אנכי הונתי את ישראל על כל האומות רבא וכי. [כ] ראה לקמן עז. פה. [כא] בשמיר כ"ט-ו: אנכי ה' אלהיך. משל למלך בין